

סיפורי יחשלים בזמן הזה

1. ניצבת - אמנות מול מציאות

אברהם ב. יהושע: **ניצבת**, הספרייה החדשה, הוצאת הקיבוץ המאוחד, ספרי סימן קריאה 2014, 296 עמ'

מאז טבעה ג'וליה קריסטבה את המונח אינטרסטיטואליות כמתודה מחקרית, ובעקבותיה זיהה בן-פודת במסה שלה "בין-טקסטואליות", הלל ברזל במסה "כוחה של תשתית", ואני בספרי **הפסוקים הסמויים מן העין**, היתה המתודה הבין-טקסטואלית לכלי נפוץ ביותר בביקורת ובמחקר הספרותי. מתודה זאת מכוונת לאיתור חומרי תשתית ביצירה והבנת המשמעות שהם מקנים לה. על אף איכותה של מתודה זו וחיבתה יש לזכור שלא כל חומרי התשתית מאירים משמעויות סמויות ויש כאלה שאינם אלא משחק רמזים בין היוצר לבין הקורא המשתמע.

א"כ יהושע מרכה להשתמש בויקת בין-טקסטואליות, ובהן גם אזכורים מיצירותיו שלו. לעתים מורדת הויקת על חומרי תשתית חיוניים להבנה מעמיקה של יצירתו, אבל לעתים הויקה אינה כוללת, אינה יודת לעומקה של היצירה. ברומן **ניצבת**, למשל, נרשאה של רשימה זו, יש זיקות וארמוזים, בהם כמה כותרים של ספרים, כגון **אש ידידותית**, **קופסה שחורה**, **החולה המדומה**. שמות פרטיים כמו רחוקרנץ בעל המכולת, שברי פסוקים, כמו "השולחנות... חוברו להם יחירו" ועוד, אבל אני בחרתי שלא להתייחס אליהם ולא ניסיתי לפתור אותם; לצורך העניין אני רואה בהם קישורים ושעשועים, ומציע הבנה של הרומן על פי מהלכו של סיפור המעשה ועיצובן של הרמויות, במיוחד של נוגה, הגיבורה הראשית.

גם הכתור **ניצבת** משמש בידי המחבר נושא למשחקי לשון, השורש נצ"ב מופיע בשימושים רבים ושונים, לבר מהמשמעות הכוללת המתייחסת לעיסוקה של הגיבורה ולמעמדה כלפי האירועים המולכים את הרומן, שבהם היא בעמדה של מתבנתת, עם מעורבות מעטה. מעבר לזה אין שורש זה יוצא מהמשמעויות המקומיות, כמו למשל בקטע: "... שתי מזוודותיה הניצבות בו ... ניצב כלי-נגינה ישן", וכן בדרגת הקצונה משטרתית, או באופן עמידתם של אנשים, וכיוצא בהם. לא נראה ששורש זה מרמז אל מעבר לעצמו, ספק רב אם הוא מכון לאשת לוט ולמרים אחותו של משה, או לפרשת ניצבים שבספר דברים. לכל אלה וליתר המקומות שבהם משחק הרומן בכותר שלו אין קשר מובהק לתפקידי הניצבת שבהם מתנסה הגיבורה.

הרומן מסופר בזמן הווה, כדרך שמספרים בריחה - שני יהודים נוסעים ברכבת... **ניצבת** נוצר משום כך רושם של הרצאת סיפור המעשה תוך כדי התרחשותו, או כחוויה שהמספר הנעלם מתנסה בה. תדמית לכך חומרי מציאות שהרומן עשיר בהם מאוד, בהם גם אקטואליה של זמן כתיבתו של הספר, כך למשל נזכר "התפקוד המרהים של הנשיא הישיש שלנר", ו"הבניין המפלצתי" שנבנה במקום מלון הולילנה.

מבחינה מבנית יש דמיון מסוים בין **ניצבת** לרומן **חסד ספרדי**: בשני הרומנים משוכצים סיפורים קצרים בתוך העלילה הראשית, שם סיפורים אלה הם תוכנם של סרטים פרי יצירתו של במאי קולנוע, גיבור הרומן, שחלקם מאזכר אי אלה מסיפוריו המוקדמים של יהושע, כאן הסיפורים המשוכצים במהלך הרומן הם בתפקידיה של הגיבורה **ניצבת** בצילומי

סרטים ובאופרה. בשני הרומנים סיפורי המשנה מוצגים בעימות עם מציאות ספרותית: רמות או אפיוודה קולנועית או תיאטרלית בעימות עם דמותה הריאלית של השחקנית שמבצעת רמות זו. יתר על כן, הרמות שבה מופיעה נוגה כניצבת מתערבת בהמשך בחייה של נוגה הריאלית. עימות זה הנוכח ברומן עצמו פעמים אחדות, ובעיקר המעורבות של הרמויות הברדיות בממשות הסיפורית, הם גודם המניע את התפתחות אישיותה של נוגה ואת הרומן כולו. לא פעם מסופר על נוגה שיצאה מהרמות הברדיות שלה כניצבת אל הרמות הממשית, המציאותית שלה, ונאמר שהיא "מנסה להבחין בין תשוקת השחקן לתשוקת האדם". וכן גם בעלה לשעבר אוריה, שניסה להתקרב לנוגה ברמות בריונית של חייל פצוע, כניצב בסדרה טלוויזיונית על בית חולים, אבל תגובתה גרמה לו לחשוב שיוכל למצוא אותה ברמותו המציאותית. הרמויות והמצבים הבריוניים שבהם משחקת נוגה כניצבת תואמים את המצב שהיא נמצאת בו במציאות, מתערבים בחייה ומשפיעים עליהם, כפי שנראה בהמשך הרברים. המציאות היא כמובן המציאות הבריונית של סיפור המסגרת, כך שהרומן בנוי מבריה המכילה חומר בריוני ביחס לסיפור העיקרי.

כאמור, סיפור המסגרת - שיבתה של נוגה לבית הוריה - עשיר מאוד בחומרי מציאות, בעיקר בירושלים, בשכונת מקוד ברוך ושוק מחנה יהודה. עם זאת סיפור המעשה עשיר בדמיון מופלג, מרחיק לכת, שכתוב בהומור דק. גם אם אינו חודג ממסגרת האפשרי, הוא רחוק מהדיומי. נוגה עצמה היא אישיות מודכבת, מלאה סתירות. היא אשה נאה ונעימה, "גברים משהים עליה את מבטם". בהולנד קוראים לה תוס. יש לה מאהב לעת מצוא, חלילן ראשי בתזמורת שבה היא מנגנת בהולנד, אבל הם אינם זוג. השהות הזמנית שלה ברדת הוריה משתמעת כשיבה הביתה.

יחסה הוראלי לילדים מתואר בקונפליקט שלה עם ילדי השכנים החרדים, מצב גרסטי שבו היא מנסה לשים להם גבול. מצר אחר היא מנסה להיפטר מביקוריהם הטורדניים, תוך איום באלימות, מהצד האחר היא רחצת את הילד הקטן, יפה תואר ומפגר בשכלו, כשהיא ערומה, בסצנה גרסטיקת במיוחד, שיש בה רמז ללידה, ומציגה יחס דו-ערכי לשכנים החרדים שלה. יחס זה ניכר גם ברמויותיה של אבי המשפחה החרדית, מר פומרנץ, איש נאה, נעים הליכות וסובלני, שמתיר לנוגה להתאמן בנגינה על הנבל גם בשבתות, בתירוץ שבבית המקדש היו הלוויים מנגנים בנבל גם בשבת, וכן גם ברמות בנו של פומרנץ שיעה, צעיר יפה תואר, שנוגה היתה כנראה מאהבת בו בנעוריה, הוא נגדד לקיצוניות ולקנאות חרדית. שינוי מין הוא מוטיב שחוזר פעמים אחדות. השכן החרדי החביב פומרנץ מציע שבכוא היום יהפכו את נוגה לעלם חמודות כרי שתוכל לנגן בבית המקדש לכשייבנה, ובביקור בקברו של אביה הוא מתיר לה לקרוא קריש, אם כי קריש יש לומר במניין, ומפיו של גבר. הילד החרדי שהיא רחצת נראה לה כילדה יפה, כאמור, גם הנבלן היפני הזקן, בן זוגה בנגינת "הים", נראה בעיניה כאשה יפנית זקנה. אוריה מציע פשר למוטיב המוזר הזה, בשאלתו אם נוגה לא השתעשעה ברעיון להפוך לעלם חמודות כדי שלא ללדת ילד.

מרכזו של הרומן בנוי משני חלקים: בחלקו הראשון מככב אלעזר, קצין משטרה ברימוס, המתואר כמגמגם, שממלא תפקידי ניצב בסרטים ובסדרות שבהן מוצבת נוגה, וחלקו השני עוסק בפגישותיה עם אוריה, בעלה לשעבר. בעומק הרברים זהו סיפור על דחייתה של אהבה אוטובסיבית ונישואים בעייתיים ורכושניים. אוריה אינו יכול להשתחרר מאהבתו את נוגה, ומבקש לקשור אותה אליו לא רק בככלי אהבה ונישואים אלא באמצעות ילד שתלד לו, דק לו, ולא לשניהם. על אף אהבתה את בעלה מסרבת נוגה לכבול את עצמה; זאת לא מהתנגדות לאימהות אלא לשעבוד המתחייב מעמדתו של אוריה. היא מניחה לו להיפרד ממנה, להקים משפחה אחרת ולהוליד ילדים, וממלאת את חייה בנגינה, בעולמה של המוסיקה. ביחסיה עם גברים בשום פנים היא אינה מוכנה להיכנס לקשרים מחייבים. את הקושי ביצירת קשר מחייב דוגמת הודות, ניתן להסביר בהסתייגות

"כרמן" למרגלות המצדה

לקרוא את פסק הדין במקום מי שהיה מיועד לכך. עם זאת, סיפורה של כרמן נקשר למוטיב הזוגיות הבעייתית לאורכו של הרומן. בסיפור של כרמן, המבוסס על הנובלה הנודעת של פרוספר מרימה, רוצח דון חוזה את אהובתו שבגדה בו עם לוחם השוורים. בחלום מזדהה נוגה עם גיבורת האופרה, ולו גם כזמרת בתפקיד כרמן. מלבד התקבולת לכרמן בבגידה של נוגה ברצונו של בעלה, נזכרת אפשרות לרצוח את ילדיו שאמורים כביכול להוכיח את אשמתה של נוגה בפירוד מבעלה, בנוסח *מדיאה* הקלאסית. בנקודה זו מגיע הרומן ניצבת לשיאו, או לנקודת מפנה. הקשר של נוגה עם אלעזר קרב לקצו, ואוריה נכנס לסיפור וממלא את חלקו השני של הרומן. הקטע הבא שבו משמשת נוגה כניצבת הוא חלק מסדרת בית חולים טלויזיונית. מבחינת הזוגיות, בנוסף לכך שנוגה עדה לניסיון של רופא לשכב עם אחת החולות, נוצרת כאן מחדש הזוגיות האבודה שבין אוריה לנוגה. הפגישה שלהם, שהתרחשה במציאות המדומה של סיפורי המשנה, מתגלגלת לפגישה במציאות הבריונית של הרומן. פגישה זו באה לברר את מהות המשבר בנישואיהם, אבל תוך כדי כך מתעוררת ביניהם משיכה ארוטית, אף שאינה מתגשמת. הם נהגים אמנם כאילו היו עדיין נשואים, אוריה מסתובב בדירת הוריה ככתוך שלו, ואף שוכב במיטה החשמלית, נוגה משיאה לו עצה על העניבה שהוא עונב כאילו היתה עדיין אשתו, אבל גם ניסיון זה נגמר בלא כלום.

הניצבות האחרונה של נוגה היא בסרט דוקומנטרי, בתפקיד אשה שבנעוריה ניסה החבר שלה להרעיל אותה; זאת משום שהאשה עצמה אינה יכולה להופיע בסרט שנעשה על אהוב נעוריה, שהיה לאחר שהותו בבית חולי נפש למרען חשוב. אף שהאשה מעוניינת לקחת חלק בסרט, בעלה אוסר עליה להשתתף בו. נוגה נוכחת במצב שבו הבעל מחליט בשביל אשתו כאילו היתה רכוש, מצב שהיא עצמה נמנעה ממנו. סוגיית ההרעלה עולה בשיחת הברור שבינה לבין אוריה - היא מאשימה אותו שהרעיל את התשוקה שלהם. נושא הבעל הדומיננטי חוזר באפילוג, כששותפתה של נוגה לנגינה אינה יכולה לנסוע ליפן מחמת התנגדותו של בעלה, שחושש להיריין שלה, ולתינוק שהיא אמורה ללדת לו, ואשר בזכותו יוכל לקבל אורחות אירופית.

הרומן נגמר בסוף פתח: התזמורת עולה לנגן ביפן. נגינת הדואט בין שני הנבלנים נראה שעלתה יפה, כפי שנרמז בחזרה שהצליחה ביותר, אבל הרומן מסתיים לפני שהחל הקונצרט. בנוסף, לא ברור אם אמה של נוגה נשארה בירושלים או חזרה לתל אביב, ובעיקר לא ברור מה תעשה נוגה לאחר ששבה אליה היכולת ללדת. סימומו של הרומן נקשר היטב לראשיתו, הנבלן היפני הזקן מוכיר לנוגה את הליכתו הגרוטסקית של אביה בלילות, בהעמידו פנים שהוא סיני או יפני, כפי שמסופר בפתח הרומן.

לניצבת מסר פמיניסטי מובהק. הוא מציג עמדה ברורה נגד הדומיננטיות הגברית והכפייה שבצדה, בעד חירותן של נשים לזנות את חייהן כראות

מדוגמת היחסים שראתה אצל הוריה, ובשל הצורך שלה בדרגת חופש גבוהה. היא מקיימת יחסים עם מאהב לעת מצוא, היא רוחה את אלעזר, המחזר העקשן, שפגשה בעת עיסוקה בניצבות, ומציבה לו גבול. וכך, כמעט כל הסיטואציות בסיפורי המשנה עוסקות בזוגיות בעייתית עד קיצונית, שיש בה הר לזוגיותה של נוגה.

כלי הנגינה של נוגה הוא נבל, כלי אריסטוקרטי; נדיר בהופעותיו ביצירות מוסיקליות. כמה מהן נזכרות ברפרטואר של התזמורת שנוגה מנגנת בה. הנבל - לפי עדותן של נבלניות - הוא כלי ממכר וטוטאלי, שדורש את אישיותו של המוסיקאי במלואה. הרומן מתאר את געגועיה של נוגה לנגינה בנבל בעת שהותה בירושלים. נראה שהנבל נבחר לתפקיד זה בהיותו מבחינה סטטיסטית כלי נגינה נשוי, וכזה הוא הדימוי שלו. ואכן, מחפשים מחליפה ולא מחליף, לשותפתה של נוגה לנגינה בדואט. אמא שלה מייחסת לנבל תכונות נשיות, לדעתה זהו כלי רגיש ועדין, תכונות המיוחסות לנשים בדרך כלל. אפילו הנבלן היפני, בן זוגה של

נוגה בביצוע "הים" של רביס, שהוא גבר זקן, נראה לנוגה כאשה יפנית מסרטי מלחמת העולם השנייה. אשר ל"פגם", קולו של אוריה אינו קולו של המחבר. נוגה, שאינה רוצה ללדת, מה שמתפרש על ידי אוריה כפגם בנשיות שלה - שלא לומר נכות, דווקא מפגינה בנגינתה בנבל נשיות.

במהלכו של הרומן משוכצים אביוזים אחדים כמוטיב חוזה, כסמלים שמאירים פרטים חשובים במצבה של נוגה בבית שגדלה בו. מוטיב המיטות חוזר ומבליט את רגשותיה בחזרתה לבית נעוריה. המיטה הזוגית הישנה של הוריה, מיטת הנעורים שלה המיטה החשמלית שהתקין המהגנרס עבאדי, יורשו של אביה המנצח באחריות על מחלקת המים בעיריית ירושלים. זוהי מיטת יחיה, רחבה ונוחה, שבאה להחליף את מיטתם הישנה של הוריה. בלילות עוברת נוגה ממיטה למיטה, אולי כדי לחוות מחדש את ניסיון העבר שלה ושל הוריה. לתפקידה של המיטה ביחסים שבין נוגה לאוריה ובזוגיות שלהם מייחס הרומן חשיבות רבה, במיטה זו שכבו נוגה ואוריה לראשונה, וביטאו חשש שיוולד להם ילד בשל כך.

דוגמה אחרת היא השוט, שמיועד אמנם לילדי השכנים הפולשים לדירה כדי לצפות בטלוויזיה, אבל בניסיונה להסביר למוכרים הברואים את הצורך שלה בו, מסגירה נוגה את עמדתה העמוקה בהצהרתה שאמנם אין לה סוס, אבל יש לה בעל שהיא זקוקה לשוט בשבילו. מאוחר יותר מחזיק בשוט אוריה, ומנפף בו כאילו כדי לאיים על נוגה. בסופו של הרומן מציין השוט את תפקידו של המנצח על התזמורת.

החליפה המהודרת של אביה אף היא חזרת ומופיעה בסיפורה של נוגה. היא מביאה את האב לסיפור ומנכיחה אותו בכל מה שהיא מבקשת לעשות. אפשר שהיא מרמזת לרצון להשתחרר מזכרו המעיק של האב, אבל לא מצליחה למצוא "יורש" מתאים שיאבה לקחת את החליפה.

עיקרו של הסיפור הוא במערכת היחסים של נוגה, כפי שהן משתקפות ביחס שבין האשה ה"ניצבת" ל"ו ה"ממשיט". התפקידים שמוטלים עליה כניצבת מגוונים מאוד, ויש בכל אחד מהם משהו שנוגע לאורחותיה. היא משתפת במשפט של אשה שרצחה את בעלה כמושבעת שמוטל עליה להכריז על פסק הדין, אשמה. היא אומרת זאת כאילו היא מתכוונת לעצמה. היא מזוהה עם השחקנית שמשחקת את הנאשמת, עטופה ברדיד אדום שהושאל לה. בהמשך מאשים אותה אוריה שהיא עצמה חבר מושבעים שגורר אשם על הכל, רק לא על עצמה. טענה זו מועזת את נוגה. היא לא רצחה את בעלה, אבל המיתה את הילד שלו.

המופע של כרמן לרגלי המצדה מבוסס על אירוע ממשי; האופרה של ביוזה אכן הוצגה לרגלי מצדה, מה שיוצר ניגוד מעניין בין האופרה הפופולארית לבין הוד קדומים וסיפור הגבורה שאופף את המקום. החלפת הזמרת הראשית - בשל גרגר חול בגרונה - בזמרת מקומית, שזכתה בהצלחה גדולה, אכן אירעה בממש, אבל ברומן אירוע זה מתואר גם בחלומה של נוגה כפרט מקדים, שבו היא עצמה מתבקשת לשיר את תפקידה של כרמן. משהו דומה אירע בסצנה של חבר המושבעים, אז התבקשה נוגה

עיניהן. הרומן בנוי היטב, זורם בכמה אפיקים, שכולם כאחד בתים את דמותה רבת הפנים והעשירה של נוגה, ושל כמה צדדים בהוייתיה של ירושלים. הוא מציג גם פנים חדשות, מעניינות ביותר, ביצירתו של יהושע.

2. נושא הבוגר והגיבור

עמוס עוז: *הבשורה על פי יהודה*, הוצאת כתר 2014, 312 עמ'

הרומן הירושלמי של עמוס עוז, *הבשורה על פי יהודה*, מתרחש בשלושה מישורי זמן. ההווה הסיפורי הוא בירושלים ב-1959, והגורם המניע אותו התרחש ב-1948, במלחמת העצמאות, ומחקר אקדמי שמתנהל ברקע של ההווה הסיפורי מביא את העלילה אל סוף ימי הבית השני, ימי הופעתו של ישו כמשיח והסגרתו לרומאים בידי יהודה איש קריות. ההווה הוא כמובן הסיפור העיקרי, והוא מכיל את שני הנושאים האחרים. אבל ניכרת נטייה לראות דווקא בנושא ההיסטורי וביהודה איש קריות את המסד העיקרי של הרומן, את מרכז הכובד שלו. הרבר ניכר כבר בכותר של הספר ובחזרה האובססיבית של הגיבור, שמואל אש, לנושא זה, שעומד במרכז המחקר האקדמי שלו. במחקר זה מציע שמואל אש - לא עמוס עוז - גרסה מקורית למעשהו של יהודה, לפיה דוחף יהודה את ישו אל הצלב מתוך אמונה

באלהותו, וביטחון שיוכל לרדת מהצלב בחיים כדי להוכיח לכל את האלהות שלו, וכשמת ישו חרב עליו עולמו והוא מתאבד. זוהי גרסה מעניינת, אבל לא סביר בעיני שעוז יציע מטעם עצמו גרסה משלו לרהבליטיציה למעשה הבגידה של יהודה. קודם כל כיוון שכבר נעשו ניסיונות רבים בדרכים שונות לזכות את יהודה. כבר במאה השנייה נכתב ספר *הבשורה של יהודה*, רוק, לא "הבשורה על פי יהודה", שלא כתס בבית החרשה בין יתר ספרי הבשורה. הוא נמצא בשנת השבעים במערה במצרים, כתובה על 58 דפי פפירוס בכתב קופטי, ככל הנראה תרגום מיוונית. לפי גרסה זו הודה ישו ליהודה תלמידו הנאמן את סודות היקום, ואחר כך ציווה עליו להסגיר את "האדם שהיה הלבוש שלו" לירי הכהנים ולספר להם את מה שרצו לשמוע. לא נכתב דבר על הצליבה של ישו ועל התאברותו של יהודה. עוז מזכיר כמה וכמה התייחסויות של יהודים לעניינו של ישו, בעיקר בימי הביניים. גם

שלושה אנשים, עתליה, אשה נאה במיטב שנתייה, בתו של שאלתיאל, שבעלה הצעיר מיכה נהרג בשער הגיא במלחמת העצמאות, בירי לחמים ערבים שהתעללו בו ובגוריתו. אביו של מיכה, גרשם ואלה, זקן נכה ערירי ומר נפש, אבל איש שיחה נבון ושנון, ושמואל אש, סטודנט שזנח את לימודיו וקיבל בשכר צנע תפקיד של איש שיחה לזקן, וממשיך במחקרו על ישו בעיני היהודים. הסיטואציה המורכבת של שלושה אנשים שהגדל או ההיסטוריה זימנו לבית אחר, הם תלויים זה בזה, דומה לתלות הקיומית המופיעה במחזהו הנודע של ז'אן פול סארטר, *בדלתיים סגורות*. בין שלוש הרמויות במחזה הנירונות לגיהנום נצחי, הגבר גרסין, איש מחתרת באחת ממדינות דרום אמריקה, נאשם בבגידה על שהסגיר את חבריו לפני שהוצא להורג, אינס הלסבית מעמידה בפניו את מעשהו שהוא מנסה להתכחש לו, ואסתל, שהמיתה את התינוק שלה, דוחה את חיזוריה של אינס ומנסה לפתות את גרסין, שמנסה לשכנע את אינס בצדקתו. *הבשורה על פי יהודה* אין משולש סגור כל כך מהודק כמו במחזה *בדלתיים סגורות*, אבל המשולש שנוצר עם הצטרפותו של שמואל אל דיירי הבית מעמיק מערכת יחסים בעייתיים, שבה אין קשר בין גרשום לעתליה, להוציא קשרים של קיום יום-יומי, כמו הגשת תה, "סירור עבודה" של שמואל עם גרשום. בין שמואל לגרשום נוצר קשר מעניין, שמואל מנסה להסביר לגרשום את הרעיון שלו ברבר בגידתו של יהודה בישו, ואילו גרשום מתייחס אליו בלגלוג קל ובאהדה כלשהי. דחייתה המתמדת של עתליה את חיזוריו ההוויים של שמואל מעצבת קשר חר-צדדי, אף כי בהמשך חלה ביניהם התקרבות הדרגתית. חשיפתו של העבר - מותו המחדיר של בעלה והוצאתו של אביה אל מחוץ לתחום כבוגר בשל התנגדותו להקמת מדינת ישראל - מקרבת את עתליה לשמואל, עד לכך שלקראת סופו של הרומן היא יחמת ביניהם שני מגעים מיניים, שאחריהם חייב הצעיר לעזוב את הבית.

נשיקתו של יהודה איש קריות, ציור מהמאה ה-13

בנוסף מרחפת בבית רחמו של שאלתיאל אברבנאל, אביה של עתליה. הוא היה פעיל ציני בתנועת העבודה - בבית קודאים את העיתון "דבר" - היה חבר בוועד הפועל הציני וחבר בהנהלת הסוכנות, אבל כשעלתה ההצעה להקים בארץ ישראל מדינה יהודית, יצא בתוקף רב נגדה. הוא טען שיום אחד אחרי הכרזת המדינה תפרץ מלחמה וישפך רם רב משני הצדדים ללא צורך, לכן ראוי להעריך הנהלה של האומות המאוחדות או של ארצות הברית בארץ ישראל ומשא ומתן מתמשך בין היהודים לערבים תוך קיום משותף בשלום. אלה היו בקירוב דעותיהם של חברי "ברית שלום" האקדמית ושל השומר הצעיר, שהציעו מדינה דו-לאומית, ואין לראות דעות אלה כרעותיו של עמוס עוז. אברבנאל הוקע כבוגר הוחרק מתפקידיו במנגנון הציני, אבל ראה את עצמו ציני נאמן, אולי גם כציוני היחיד.

שני הסיפורים המובילים במערכת המורכבת של דיירי הבית, לאמור, המחקר על ישו בעיני היהודים והניסיון לחלץ את יהודה איש קריות מכתם הבגידה, וכתם הבגידה בציונות שהוכתם בו שאלתיאל אביה של עתליה, נקשרים היטב זה לזה וגם למעשה הבגידה של גרסין *בדלתיים סגורות*. בכל המקרים הבגידה מוטלת בספק, אך די בה כדי לדחוף את הבוגר אל מחוץ להסכמה החברתית. אצל סארטר נדחף הבוגר אל מותו, כך גם במקרהו של איש קריות, ואולי גם במקרה אביה של עתליה. השאלה האקטואלית שעולה מכך היא הספק לגבי הצדק שבעצם הקמת המדינה. שאלה זו מועצמת עם נפילתו של הבן-הבעל מיכה, שהתגייס בניגוד לרצונם של אביו ושל רעייתו. לדעתה של עתליה, שהולכת בעקבות אביה, נפל מיכה בשל הטעות הנוראה שבהכרזת המדינה. כאמור, זו אינה דעתו

בזמן החרש, מאחר שִׁסְרָה אימת הכנסייה הקתולית מעל הכופרים, קיבלה בגידתו של יהודה אינספור פירושים במחקרים אקדמיים וביצירות ספרות של לא-יהודים, בין היתר בסיפור של בורחס, ברומן הנודע של בולגוב, במחזהו של פניול, ואפילו במחזמר ובסרט "ישו כוכב עליך". גם הספרות העברית נתנה ביטוי יהודי לנושא זה, ברומן *כמשעול הצד* של קבק, ברומן של יגאל מוסינזון *יהודה איש קריות*, וכן גם ברומן שנכתב בידייש האיש *מנצרת של שלום אש*, שנוכר ברומן של עמוס עוז בהקשר לשמו של הגיבור, שמואל אש. קשה אם כן להניח שעיקרו של הרומן המסר שלו אינם אלא עוד גרסה, של עוז, לנושא הבגידה של יהודה איש קריות, מה גם שזו גרסה שדוחקה מלשכנע ולהסביר את המעשה, והאקטואליות שלה, לאמור דחיית הטענה האנטישמית באשר לאחרייתם של היהודים לצליבתו של ישו, דחוקה ביותר. נראה אם כן שהמסר טמון בפרשת "בגידתו" של שאלתיאל אברבנאל, אביה של עתליה, אחת מגיבורי הרומן, ומותו במלחמה של מיכה, בעלה.

הסיפור מתרחש בשכונת שעדי חסד הירושלמית, בבית ישן, שהגישה אליו רעועה ומסוכנת. בבית זה, שהיה של שאלתיאל אברבנאל, מסתופפים